

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕЧНИХ УМОВ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

ENSURING SAFE CONDITIONS FOR INNOVATIVE DEVELOPMENT OF UKRAINIAN ENTERPRISES

Штангрет А.М.

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри фінансово-економічної безпеки, обліку і оподаткування,
Українська академія друкарства

Стеців Л.П.

кандидат економічних наук, доцент,
декан факультету медіакомунікацій та підприємництва,
Українська академія друкарства

Shtangret Andriy

Doctor of Economics, Professor,
Head of the Department of Financial
and Economic Security, Accounting and Taxation,
Ukrainian Academy of Printing

Stetsiv Lesya

PhD in Economics, Associate Professor,
Dean of the Faculty of Media Communications and Entrepreneurship,
Ukrainian Academy of Printing

Сьогодні для більшості українських підприємств характерна інноваційна пасивність, причинами чого можна вважати як небажання менеджерів ризикувати, відсутність фінансових ресурсів для реалізації інноваційних проектів, посилення конкуренції в секторі високотехнологічної продукції з боку іноземних товаровиробників, так і втрату наукового потенціалу країни. Поруч із цим саме інноваційна діяльність формує основу для виживання підприємства, вихід на зовнішні ринки та досягнення економічних інтересів. Обґрунтовано, що забезпечення інноваційного розвитку потребує формування безпечних умов, які в межах певного підприємства повинні створюватися системою економічної безпеки. Завдання системи економічної безпеки повинні бути розширені стосовно інноваційного розвитку для: формування інформаційного підґрунтя вибору можливого варіанту нововведення; виявлення і мінімізації ризиків, протидії або ж адаптації до негативного впливу загроз; захисту інновацій шляхом здійснення контррозвідувальних заходів.

Ключові слова: інновація, інноваційна діяльність, інноваційний розвиток, система економічної безпеки, загроза, ризик.

Сегодня для большинства украинских предприятий характерна инновационная пассивность, причинами чего можно считать как нежелание менеджеров рисковать, отсутствие финансовых ресурсов для реализации инновационных проектов, усиление конкуренции в секторе высокотехнологичной продукции со стороны иностранных товаропроизводителей, так и потерю научного потенциала страны. Рядом с этим именно инновационная деятельность формирует основу для выживания предприятия, выхода на внешние рынки и достижения экономических интересов. Обосновано, что обеспечение инновационного развития требует формирования безопасных условий, которые в пределах определенного предприятия должны создаваться системой экономической безопасности. Задачи системы экономической безопасности должны быть расширены относительно инновационного развития для: формирования информационной основы выбора возможного варианта нововведения; выявления и минимизации рисков, противодействия или адаптации к негативному воздействию угроз; защиты инноваций через осуществление контрразведывательных мероприятий.

Ключевые слова: инновация, инновационная деятельность, инновационное развитие, система экономической безопасности, угроза, риск.

Today, most Ukrainian enterprises are characterized by innovative passivity, the reasons for which can be considered as the reluctance of managers to take risks, the lack of financial resources for the implementation of innovative projects, increased competition in the high-tech products sector from foreign producers, and the loss of the country's scientific potential. Along with this, it is innovative activity that forms the basis for the survival of the enterprise, access to foreign markets and the achievement of economic interests. It is substantiated that ensuring innovative development requires the formation of a safe environment; within a certain enterprise, they must be created by a system of economic security. The first steps have been taken at Ukrainian enterprises to create economic security systems, but the next steps should include ensuring not only power protection and strengthening control over the financial sector, but also attention to all vital development areas, including innovation. The task of the economic security system should be the expansion of relatively innovative development for: the formation of the information basis for choosing a possible innovation; identification and minimization of risks, counteraction or adaptation to the negative impact of threats; protecting innovation through counterintelligence activities. Based on the analytical study, key external ones were identified (loss of communication with scientific institutions and a decrease in the country's scientific and technical potential, deterioration of the training of scientific personnel and the departure of the most promising outside the country, increased international competition in the high-tech products sector; imperfection of the Ukrainian legislative base in the field of innovation activities; limited state support for strategically important innovative projects) and internal (less zherov to I arrived with no significant changes in the production process, depreciation and obsolescence of existing production facilities, reducing the number of highly skilled workers who are able to participate in the creation and use of innovations, limited financial resources, which can be used in innovative activities). It is proved that countering internal threats is one of the key tasks of the economic security system. The actions of security entities should include the identification of problems, the formation of alternative solutions that are consistent with the development strategy of the enterprise, the development of tactics and the implementation of protective measures.

Key words: innovation, innovative activity, innovative development, economic security system, threat, risk.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Останніх кілька десятиліть для українських підприємств можна визначити як такі, що вимушено орієнтують їх на виживання. Причинами цього є як складні трансформаційні процеси в економіці, політичне та соціальне напруження, військові дії, так і фактична відкритість митних кордонів, коли рівень конкуренції з боку іноземних товаровиробників щорічно посилюється. Такі терміни, як «інновації», «інноваційна діяльність» та «інноваційний розвиток» в умовах низької рентабельності або ж і збитковості в підприємницьких колах застосовуються доволі рідко. Теоретична база забезпечення інноваційного розвитку сформована виходячи з безпечних умов функціонування підприємств, що фактично не відповідає реальним умовам ведення бізнесу.

На українських підприємствах здійснено перші кроки зі створення систем економічної безпеки, але наступні етапи повинні передбачати забезпечення не лише силового захисту та посилення контролю над фінансовою сферою, а й приділення уваги всім життєво важливим напрямкам розвитку, зокрема інноваційному.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Розробленню питань щодо забезпечення економічної безпеки підприємств чимало уваги приділили українські та зарубіжні вчені, зокрема: Л. Абалкін, О. Ареф'єва, І. Білько, Н. Вавдюк, З. Варналій, О. Власюк, В. Воротін, Т. Васильців, В. Геєць, З. Герасимчук, В. Духов, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, З. Живко, О. Захаров, Г. Коза-

ченко, М. Копитко, О. Ляшенко, В. Мартинюк, Т. Момот, В. Мунтян, Є. Олейніков, І. Оттенко, Г. Пастернак-Таранушенко, В. Пономаренко, В. Прохорова, Я. Пушак, В. Франчук, М. Швець, Л. Шемаєва, С. Шкарлет, В. Шлемко, В. Шликов, О. Шляйфер, В. Ярочкін та ін.

Проблематиці інноваційного розвитку підприємств присвячено праці таких науковців, як М. Адаменко, І. Баланов, І. Бланк, Т. Близнюк, Н. Зінько, С. Ілляшенко, Г. Кірейцев, В. Ковальов, Г. Тельнова, О. Терещенко, Р. Фатхудінов, І. Череп, І. Шейко, В. Шелудько тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Питання формування безпечних умов інноваційного розвитку залишається поза увагою науковців, що в умовах посилення конкурентної боротьби актуалізує їх дослідження.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Мета статті полягає у формуванні теоретичних засад забезпечення безпечних умов інноваційного розвитку українських підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Перш ніж зосередити увагу на проблемі формування безпечних умов інноваційного розвитку підприємств, доцільно в загальному окреслити сутність інновацій, визначити можливі виклики, ризики та загрози для інноваційної діяльності в Україні.

М. Кондратьєв довів вплив винаходів та інновацій на перехід до підвищувальної хвилі великого циклу, який супроводжується суттєвою зміною техніки та технології виробництва. Термін

«інновації «був запропонований Й. Шумпетером, під яким він розумів «...зміни, що проводяться з метою впровадження нових споживчих товарів, нових виробничих і транспортних засобів, ринків і форм організації в промисловість та їх практичного використання» [7, с. 255]. Стрімкий розвиток світової економіки який розпочався у другій половині минулого століття, можна пов'язати, передусім, з активізацією інноваційної діяльності як основи посилення конкурентних позицій товаровиробників. Отже, проблема збільшення інноваційної активності стала актуальною, а до її вирішення долучилося широке коло науковців. Уважаємо за доцільне процитувати лише кілька визначень терміна «інновації». Так, П. Друкер під ним розуміє «...особливий засіб підприємств, за допомогою якого вони досліджують зміни, що відбуваються в економіці та суспільстві, з метою використання їх у бізнесі чи в інших сферах обслуговування» [8, с. 46]. У цьому визначенні інновації орієнтовані на дослідження, виявлення та зміни виробничої діяльності підприємства для задоволення нових потреб споживачів. Дещо інші аспекти знаходимо у публікаціях М. Портера, який трактує інновації як «...результат незвичних зусиль, який дає змогу підприємству досягти такого рівня переваг, коли воно зможе його підтримати лише за допомогою впровадження постійних удосконалень» [9, с. 217], тобто підкреслюючи важливість інновацій для забезпечення високої конкурентоспроможності підприємства.

В основі терміна «інноваційна діяльність» лежить трактування інновацій, але з конкретизацією стосовно здатності їх здійснювати та очікуваних результатів. Так, у трактуванні В. Зянько інноваційна діяльність «...являє собою комплекс економічних, технічних, правових, соціальних заходів, пов'язаних із розробленням, впровадженням та використанням інновацій, який має на меті досягнення певного економічного та/або соціального ефектів» [1, с. 56]. С. Ілляшенко подає більш лаконічне визначення як «...процес створення, провадження та поширення інновації» [2, с. 57], тобто вказуючи на процес, який пов'язаний зі створенням та застосуванням інновацій. Р. Фатхутдінов обґрунтовує доцільність трактування інноваційної діяльності як «...діяльності, що спрямована на оновлення існуючого, створення і використання нового конкурентоспроможного продукту (товару, технології способу виробництва) з метою кращого задоволення суспільних потреб (підвищення продуктивності праці, якості продукції, зниження її собівартості тощо)» [6, с. 67].

Узагальнюючи, можна стверджувати, що певні відмінності в трактуванні термінів «інновації» та «інноваційна діяльність» наявні внаслідок складності та різних сфер застосування; до інноваційної діяльності доцільно включати процеси, які безпосередньо пов'язані зі створенням та використанням інновацій, а також ті, що фор-

мують основу для їх появи. У цьому контексті доцільно зосередити увагу на тому факті, що інноваційна діяльність пов'язана з такими безпековими аспектами:

- необхідністю формування інформаційного підґрунтя шляхом проведення конкурентної розвідки;

- високим рівнем ризику, що пов'язаний із необхідністю обґрунтованого підходу до вибору можливого варіанту нововведення;

- поетапною адаптацією внутрішнього середовища до результатів інноваційної діяльності;

- захистом інновацій шляхом проведення контррозвідувальних заходів.

Можна стверджувати, що без уваги до цих безпекових аспектів ефективність інноваційної діяльності буде мінімальною.

Оскільки метою дослідження є інноваційний розвиток українських підприємств, то приділимо увагу визначенню сутності цього терміна. Ю. Погорелов під час визначення суті поняття «розвиток» спирається на його філософське сприйняття, подаючи його як «...принцип є іманентною рисою буття, його невід'ємною характеристикою, що також зумовлює можливість подальших змін буття» [5, с. 31]. Більш наближено до діяльності суб'єктів господарювання цей термін визначає Ю. Пługіна, представляючи його як «...якісні перетворення в діяльності підприємства за рахунок зміни кількісних і структурних характеристик техніко-технологічних, організаційно-комунікаційних, фінансово-економічних ресурсів на основі ефективного використання інтелектуально-кадрових ресурсів та інформаційних технологій» [4, с. 195].

Спираючись на трактування суті термінів «інновації» та «розвиток», можна стверджувати, що інноваційний розвиток підприємства характеризується змінами в діяльності підприємства, які пов'язані зі створенням та застосуванням інновацій, які забезпечують підвищення його конкурентоспроможності. Якщо ж повернутися до суті терміна «розвиток», то він взаємопов'язаний із поняттям «безпека». Безпека уможливує розвиток, формує для нього безпечні умови. Вважаємо і щодо інноваційного розвитку актуальне таке поєднання, тобто серед завдань для створеної на підприємстві система економічної безпеки повинні бути визначені й такі, які полягають у формуванні безпечних умов здійснення інноваційного розвитку. Отже, до об'єктів безпеки потрібно віднести інновації, інноваційну діяльність та умови інноваційного розвитку, а процес забезпечення безпеки повинний, перш за все, бути спрямований на розпізнавання й зменшення ризиків та протидію загрозам. Щодо ризиків, то можна стверджувати, що вони виникають під час прийняття кожного управлінського рішення, а стосовно інноваційної діяльності – під час вибору напрямів та варіантів інноваційного розвитку. Зменшення можливого негативного наслідку реалізації ризику можливе

завдяки формуванню інформаційного підґрунтя для прийняття кожного управлінського рішення на кожному етапі інноваційного розвитку. Таке інформаційне підґрунтя створюється на основі поєднання обліково-аналітичного забезпечення з результатами конкурентної розвідки. Стосовно загроз, то потрібне створення системи моніторингу для виявлення та відстеження рівня негативного впливу для реалізації адекватних захисних заходів.

Якщо виникнення та можливі варіанти реалізації ризиків чітко пов'язані з конкретними умовами інноваційного розвитку певного підприємства, то загрози можна систематизувати та сформуванню типовий перелік, який у подальшому конкретизується суб'єктами безпеки підприємства. Здійснене аналітичне дослідження, яке передбачало опитування експертів із числа працівників інноваційно активних промислових підприємств, дало змогу сформуванню переліку типових внутрішніх та зовнішніх загроз. До внутрішніх загроз інноваційному розвитку промислових підприємств можна віднести:

- орієнтацію менеджерів на отримання прибутку без суттєвих змін у виробничому процесі;
  - зношеність та застарілість наявних виробничих фондів;
  - зменшення кількості висококваліфікованих працівників, які здатні приймати участь у створенні та використанні інновацій;
  - обмеженість у фінансових ресурсах, які можуть бути використані в інноваційній діяльності.
- До зовнішніх загроз можна віднести:
- втрату зв'язку з науковими установами та зниження науково-технічного потенціалу країни;
  - погіршення підготовки наукових кадрів та виїзд найбільш перспективних за межі країни;
  - посилення міжнародної конкурентної боротьби в секторі високотехнологічної продукції;
  - недосконалість української законодавчої бази у сфері інноваційної діяльності;

– обмежену державну підтримку стратегічно важливих інноваційних проєктів.

Доводити здатність системи економічної безпеки певного підприємства протидіяти зовнішнім загрозам його інноваційного розвитку є доволі складно, але формуванню інформаційного підґрунтя для своєчасної адаптації – доцільно. Система економічної безпеки повинна бути орієнтована на створення інформаційного супроводу будь-якого управлінського рішення, у т. ч. у сфері інноваційної діяльності. Тобто знову ж таки актуальною є теза, що безпека формує основу для розвитку, а система економічної безпеки створює безпечні умови для інноваційного розвитку підприємства.

Протидія внутрішнім загрозам – одне з ключових завдань системи економічної безпеки. Дії суб'єктів безпеки повинні передбачати виявлення проблем, формування альтернативних варіантів вирішення, які відповідають стратегії розвитку підприємства, розроблення тактики й реалізацію захисних заходів.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Кількість інноваційно активних українських підприємств є критично низькою внаслідок їх нездатності сформуванню безпечних умов для інноваційного розвитку. Отже, поточний етап розвитку безпекознавства в Україні має бути спрямований на розширення коло завдань для існуючих систем економічної безпеки. Інноваційна діяльність характеризується низькою специфічних параметрів, які вимагають застосування методології, яка уможливіє інформаційну підтримку вибору та реалізації інноваційних проєктів, захисту нововведень для посилення конкурентних позицій та досягнення економічних інтересів. Подальшого дослідження потребує розгляд питання розроблення захисних заходів у сфері формування безпечних умов інноваційного розвитку українських підприємств.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Зянько В.В., Єпіфанова І.Ю., Зянько В.В. Інноваційна діяльність підприємств та її фінансове забезпечення в умовах трансформаційних змін економіки України : монографія. Вінниця : ВНТУ, 2015. 168 с.
2. Маркетинг. Менеджмент. Інновації : монографія / за ред. д.е.н., проф. С.М. Ілляшенка. Суми : Папірус, 2010. 621 с.
3. Обліково-аналітичне забезпечення управління економічною безпекою підприємства : монографія / за заг. ред. А.М. Штангрета. Львів : Укр. акад. друкарства, 2017. 276 с.
4. Плугіна Ю.А. Інтелектуальний розвиток: сутність поняття. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2011. № 36. С. 193–196.
5. Погорєлов Ю.С. Категорія розвитку та її експлейнарний базис. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2012. Вип. 27. С. 30–34.
6. Файчук О.М., Файчук О.В. Інноваційний процес як рушійна сила економічного зростання. *Бізнес Інформ*. 2013. № 10. С. 66–70.
7. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку: дослідження підприємницької прибутку, капітала, кредиту і циклу кон'юнктури. Москва : Прогрес, 1982. 455 с.
8. Drucker Peter F. *Innovation and Entrepreneurship: Practice and Principles*. New York : Harper and Row Publishers, 1985.
9. Porter M.E. *Competitive strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*. New York : The Free Press, 1980. P. 383–387.

REFERENCES:

1. Zian'ko V. V., and Yepifanova I. Yu. and Zian'ko V. V. (2014) *Innovatsijna diial'nist' pidpriemstv ta ii finansove zabezpechennia v umovakh tranzytivnykh zmin ekonomiky Ukrainy* [Innovative activity of the enterprises and its financial security in the conditions of transitive changes of economy of Ukraine]. Vinnytsia : UNIVERSUM. (in Ukrainian)
2. Illiashenko S. M. (2010) *Marketynh. Menedzhment. Innovatsii* [Marketing. Management. Innovation]. Sumy: Papirus. (in Ukrainian)
3. Shtanhret, A. M. (2017), *Oblikovo-analitychne zabezpechennia upravlinnya ekonomichnoyu bezpekoyu pidpriyemstva* [Accounting and analytical support for managing the economic security of the enterprise]. L'viv : Ukr. akad. drukarstva. [in Ukrainian].
4. Pluhina Yu.A. (2011) *Intelektualnyi rozvytok: sutnist poniattia* [Intellectual development: the essence of the concept]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti*. vol. 36, pp. 193-196.
5. Pohorielov Yu.S. (2012) *Katehoriia rozvytku ta yii ekspleinarnyi bazys* [Katehoriia rozvytku ta yii ekspleinarnyi bazys]. *Teoretychni ta prykladni pytannia ekonomiky*. vol. 27, pp. 30-34.
6. Faichuk O. M., Faichuk O. V. (2013) *Innovatsiinyi protses yak rushiina syla ekonomichnoho zrostannia* [The innovation process as a driving force for economic growth]. *Biznes Inform*. vol. 10, pp. 66–70.
7. Shumpeter J. (1982) *Teorija jekonomicheskogo razvitija : issledovanija predprinimatel'skoj prybyli, kapitala, kredita i cikla kon#juktury* [Theory of economic development: studies of entrepreneurial profit, capital, credit and the business cycle]. Moskva: Progres. (in Russian)
8. Drucker, Peter F. (1985) *Innovation and Entrepreneurship: Practice and Principles*. New York: Harper and Row Publishers
9. Porter, M. E. (1980), «Competitive strategy: Techni-ques for Analyzing Industries and Competitors», New York: The Free Press, pp. 383–387.